

TELŠIAI – menų miestas

ADOMAS BUTRIMAS

TEATRO TRADICIJOS

Dar 1890 m. Telšiuose veiklą pradėjo pirmasis teatras, įrengtas daržinėje, turėjęs sceną, kelias eiles suolų, o šonuose – „ložes“. Per vaidinimų pertraukas grieždavo 5 muzikantų orkestras. 1907 m. Plungės gatvėje įvyko pirmasis viešas lietuviškas vakaras, susibūrė pirmasis choras. 1916 m. Felikso Milevičiaus iniciatyva įsikūrė scenos ir dailės draugija „Kanklės“, įteisinta tik 1918 metais. Ji suorganizavo bažnytinį chorą, įkūrė 12 instrumentų styginį orkestrą, veikė nuolatinė dramos sekcija, skaitykla ir biblioteka. 1922 m. draugija nutarė Telšiuose statyti Žemaičių teatrą.

Pamažu teatrinio gyvenimo centru tapo Motiejaus Valančiaus gimnazija, kurioje savo pirmuosius kūrybinius žingsnius žengė vėliau garsūs scenos meistrai – Valerijonas Derkintis, Lidija Kupstaitė, Mečislovas Mikuta, Aleksandras Žadeikis.

Teatrinės Telšių tradicijos lėmė ir žymios teatrologės profesorės Irenos Aleksaitės, Lietuvos operos ir baletų teatro vyriausiojo dirigento Jono Aekso ir garsiosios teatro ir kino aktorės Eugenijos Pleškytės gyvenimo kelią.

Teatrinė Telšių tradicijų apogėjus – 1942 m. įkurtas Žemaičių teatras, remiamas valstybės. Teatro meno vadovu tapo Petras Gintalas, dekoracijas kūrė žymus dailininkas Teleforas Valius. Ypač reikšmingas teatro raidos etapas prasidėjo 1946 m., kai režisieriumi atvyko dirbti žymus teatro Romualdas Juknevičius.

1949 m. profesionalus Žemaičių dramos teatras, suvaidinęs daugiau negu 1 000 spektaklių, savo veiklą nutraukė, tačiau teatrinės tradicijos nenutrūko. 1959 m. mieste vėl įsikūrė liaudies teatras, kuriam 1965 m.,

suvaidinus Žemaitės „Petrą Kurmelį“, suteiktas Žemaitės vardas. Nuo 1995 m. aktyviai veikė Laimos Adomaitienės vaikų ir jaunimo studija „Aglėja“ – daugelio Pasaulio mėgėjų teatrų festivalių laureatė. Nacionalinę dramaturgiją ir žemaičių tarmę čia puoselėja režisierė Laimutė Pocevičienė, pastaciusi šia tarme net keliolika spektaklių.

DAILĖS IR DIZAINO MIESTAS

Profesionaliosios dailės tradicijos pradėtos apylinkių dvaruose, o jų ištakos – vietinių bajorų dailininkų veikla.

Dabartinių Telšių priemiestyje, Siraičių dvare, kūrė bene žymiausias šio krašto tapytojas – Leopoldas Andrijauskas. Profesionaliąją dailę studijavęs Peterburgo ir Miuncheno dailės akademijose, dalyvavęs daugybėje parodų Paryžiuje, Varšuvoje, Miunchene, 1940 m. savo darbus eksponavo žemaičių meno parodoje muziejuje „Alka“, kurio statybą jis aktyviai rėmė 1937 metais. Jo paveiksluose matomos XX a. pirmosios pusės Masčio ir Germanto ežerų parkrantės, Telšių apylinkių gamtos motyvai, įamžinti šeimos ir draugų portretai.

Džiuginėnų dvare kūrė žymus grafikas, fotografas ir menotyrininkas Juzefas Perkovskis (Jozef Perkowski). Jis sudarinėjo žemaičių liaudies meno piešinių rinkinius, dabar jau pradėtus publikuoti fotografijų rinkinius, interpretavo juos savo meninėje kūryboje. Rengė moksline studijas, kurios jau vėl leidžiamos Nepriklausomoje Lietuvoje.

Grafiką menininkas studijavo Varšuvoje, jo darbai eksponuoti Milano, Varšuvos,

Telšių katedros durų reljefinė-skulptūrinė metalo plastikos kompozicija. Dailininkas Romualdas Inčirauskas, architektas Algirdas Žebrauskas. 2009 m.

Liublino, Lodžės, Krokuvos, Kauno, Versalio ir Žemaičių meno parodoje „Alkoje“. Daug nusipelnė savo kraštui dėstydamas piešimą Telšių gimnazijoje ir progimnazijoje, iliustravo Prano Genio knygą „Džiugo varpai“.

Telšių katedros durų fragmentas. Dailininkas Romualdas Inčirauskas. 2009 m.

Lietuvos ir Lenkijos muziejuose, bibliotekų rinkiniuose yra išlikę beveik 200 jo grafikos kūrinių, o Telšių muziejuje „Alka“ – tūkstančiai piešinių ir fotografijų.

Paragių dvarelyje portretus ir skulptūras kūrė, daugelį aplinkinių bažnyčių dekoravo Nikodemas Erzmas Ivanauskas – žymių seserų rašytojų, pasirašinėjusių Lazdynų Pelėdos slapyvardžiu, tėvas.

Telšiuose 1939–1944 m. gyveno Spyglių dvare (Kelmės r.) gimusi, Briuselio ir Vienos akademijose studijavusi Sofija Lisieckaitė-Plechavičienė, kurios net 133 darbai saugomi muziejuje „Alka“.

Su kultūriniu ir meniniu Telšių gyvenimu susijusi dailininkų Pauliaus Augiaus-Augustinavičiaus, Česlovo Kontrimo, Telesforo Valiaus kūrybinė veikla.

1931-ieji metai – profesionaliosios dailės, dizaino ir amatų mokyklos Telšiuose pradžia. Tuomet įsteigta vidurinė amatų mokykla, jos direktoriumi paskirtas Prahos aukštųjų amatų mokyklos absolventas Karolis Šimonis. 1936 m. pastatyti mokyklos rūmai (dabar – Telšių menų inkubatorius). Iš pradžių veikė medžio, o nuo 1939 m. – metalo apdirbimo ir siuvimo cechais. Jau 1938 m. Žemaitijos parodoje eksponuoti Kipro Petrausko dvarui Rainiuose užsakyti baldai, 1940 m. pasaulinėje Niujorko parodoje aukso medaliu apdovanoti mokykloje sukurti baldai ir skulptūros. 1959 m. mokykla tapo Telšių taikomiosios dailės techniku, kuriame daugiau kaip 50 metų buvo rengiami medžio, metalo ir akmens apdirbimo, meninio trikotažo modeliavimo, pramonės gaminių meninio konstravimo specialistai. 1998 m. rugpjūčio 1 d. mokykla tapo Vilniaus dailės akademijos Telšių fakultetu. Jame dėsto studijas Vilniaus ir Talino dailės akademijose baigę profesoriai, rengiami juvelyrikos ir metalo plastikos, baldų ir jų restauravimo, rūbų ir pramoninio dizaino specialistai, skulptoriai. Vilnietiškos ir talinietiškos srovės jungtis, drauge su Telšių menų ugdymo tradicijomis ir žemaitišku užsispyrimu sukūrė itin stiprią ir Lietuvoje vienintelę metalo ir juvelyrikos, medžio meno ir skulptūros edukacinę tradiciją. Ją šiandien jau galima įvardyti kaip Telšių mokyklą, kurios absolventai dirba Lietuvoje ir užsienyje. Jos profesūra kasmet dalyvauja 10–15 tarptautinių parodų, ne tik Telšių, bet ir visose Lietuvos galerijose ir muziejuose surengia daugiau negu 100 parodų. Šis kūrybinis aktyvumas ryškiausiai matomas Telšių mieste: aikštės, gatvės, bažnyčios, kitos viešosios erdvės jau neįsivaizduojamos be Telšių fakulteto diplomantų sukurtų keliasdešimtės meno objektų ir projektų, kurie dažnai unikalūs, originalūs, pasižymintys telšietiška arba žemaitiška tematika ir stilistika. Autobusų stotyje žaivalio lentose išraižyta žemaičių poetų kūryba, miesto aikštėse – Žemaitijos, kaip pasaulio centro, žemėlapiai (netgi Žemaitijos gaublys), neregiamas sukurtas Telšių katedros aikštės maketas ir daugelis kitų darbų, be kurių miestas netektų daug kūrybinio ir meninio originalumo. Ne tik Telšių, Žemaitijos ar Lietuvos miestų ir miestelių, bet ir Vokietijos, Čekijos miestų erdvės papuoštos Telšių menininkų kūryba. Ją tarsi apvainikavo Telšių fakulteto dovana savo miestui – skulptūrų parkas, sukurtas čia

Telšių vyskupas Vincentas Borusevičius (1887–1946). Telšių katedros durų rfragmentas. Dailininkas Romualdas Inčirauskas. 2009 m.

ypač jaukia sutvarkius didžiąją dalį Masčio ežero pakrančių (autorinė Algirdo Žebrausko idėja). Daugumos skulptūros objektų darbų vadovas – Osvaldas Neniškis. Etapiniai, visos Lietuvos ir net Europos mastu originalūs Telšių fakulteto profesorių – architektų, metalo plastikų – darbai išdėstyti svarbiausiose Telšių miesto erdvėse. Žymiausias metalo plastiko Romualdo Inčirausko kūrinys – Telšių šv. Antano Paduviečio katedros centrinių durų reljefinė-skulptūrinė metalo plastikos aštuonių dalių kompozicija Žemaičių krikšto tema, skirta šio krikšto 600 metinėms, savo menine verte prilygstanti visoje Rytų Europoje garsioms XII a. sukurtooms Gniezno arkikatedros durims. Kitas reikšmingas kūrinys – „didžioji“ žemaičių siena, kurioje Petras Gintalas ir Romualdas Inčirauskas reljefinėse didelio formato plokštėse įamžino žymiausius žemaičių mūšius ir pagrindinius jos kultūros įvykius – ypatingos svarbos meno paminklas Žemaitijos istorijai. Svarbiausias Telšių miesto meno strategas – ilgametis vyriausiasis architektas Algirdas Žebrauskas, kurio daugelį idėjų labai sėkmingai įgyvendino Telšių fakulteto menininkai, Telšius padarę tikrai išskirtiniu Lietuvos menų miestu.

Vytautas (kairėje) ir Jogaila. Telšių katedros durų rfragmentas. Dailininkas Romualdas Inčirauskas. 2009 m.

Algirdo Žebrausko nuotraukos – iš Žemaičių akademijos archyvo